

"לבניינה של תורה" – חלק ששב

שיחה שנמסרה בביהמ"ד מפי מו"ר ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

"גְּבֹל שְׂמֵחָ"

"שְׂנִיִּים לַיּוֹם תְּמִיד"

היום חל "פורים קטן". הסימן האחרון בטור "אורח חיים" של ה"שולחן ערוך"¹ עוסק בשני הימים – יום הארבעה עשר ויום החמישה עשר – של אדר ראשון ובו מתבאר משמעותו של פורים קטן. ה"שולחן ערוך" כותב שם שבימים אלו אין אומרים תחנון ומזמור "למנצח". הרמ"א הוסיף שתי דעות ביחס לחיוב סעודה ומשתה בימים אלו, שהיא אחת ממצוות חג הפורים. לדעת הרמ"א אין חיוב לעשות סעודה בפורים קטן, "מכל מקום ירבה קצת בסעודה". זו הלכה למעשה, ולכן כדאי ליטול ידיים בסעודה היום ולאכול פת. כך הדין גם עבור הירושלמים, מפני שבפורים של אדר ראשון לא תוקן "שושן פורים קטן". אם כן, יום זה הינו יום של שמחה וקצת חיוב סעודה. מסיים הרמ"א: "וְטוֹב לְבַמְשָׁתָה תְּמִיד"².

ה"שערי תשובה" על אתר³ ופוסקים אחרים מעירים שהרמ"א גם פתח את הגהותיו ל"שולחן ערוך" בביטוי "תמיד". בסימן הראשון כתב הרמ"א: "שויתי ה' לנגדי תמיד הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים". ביאורים רבים נכתבו על כך. גם מו"ר הרב הדרי זצ"ל הרבה לעסוק בעניין הזה.

"עָבְדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה"

ברצוני לבאר זאת באופן מסוים המתאים לדברים אותם בכוונתי לומר. חביבים עלי ביותר דברי "ערוך השולחן" אודות סעודת הפורים⁴: כשאדם משווה את ה' לנגדו תמיד גם

שתייתו ושמחתו הן עבודת ה', והוא יכול לשנות ולשמוח בלב טוב. עיקר עבודת הפורים הוא שמחת היום. שמחה אמיתית, אומר בעל "ערוך השולחן", היא אינה שמחה של קלות ראש, אלא היא שמחה של שמחה פנימית, של עבודת ה', של ציווי, של "שויתי ה' לנגדי תמיד"⁵. זו השמחה היותר שלמה וזוהי עבודת הפורים לה נזכה עוד חודש בעזרת ה'.

אני סבור שיש להסביר את הקשר שבין הדברים בפשטות. כך למדנו אצל מו"ר הרב יעקב כ"ץ שליט"א: שמחתו האמיתית של האדם יכולה להיות נובעת אך ורק מתוך מקום של אמונה שהקב"ה מנהל את העולם. מתוך כך מתגברות בו אמונה ובטחון ביחס לכל ענייני החיים. שמחה אמיתית היא שמחה הנובעת ממקום גבוה, שמחה מתוך ראייה של תורה של "שויתי ה'", שמחה על כך שהקב"ה נוכח במציאות חיינו ומצווה אותנו.

עיקרון זה התגלה בנס הפורים, בו התגלה שרשב"ע הוליך את כל שלשלת המאורעות משמעות השתייה בפורים היא אחרת לגמרי מזו הרגילה. השתייה אינה נובעת מאהבת יין, אלא היא מצוות היום, זו עבודת היום, אף עבור מי שכלל אינו מחבב שתיית יין. זהו תורף חידושו של הרמ"א: גם בפורים קטן ישנו משהו מן ההארה והשמחה של פורים גדול.

אם נתבונן בדברים נבחין שיש בכך חידוש עצום. הלוא לכאורה קיימת סתירה פנימית בין הדברים. השמחה היא כעין התפרצות, השמחה חסרת גבולות, אולם העמדת השמחה לאור "שויתי ה' לנגדי תמיד" מובנה הוא שלשמחה

¹ סימן תרצז

² משלי, פרק טו, פסוק טו

³ סעיף קטן ב

⁴ שם, סעיף ב

⁵ תהלים, פרק טז, פסוק ח

הבריאה והאדם זקוקים לגבולות. הגמרא מסבירה את אחד מכינוייו של הקב"ה "אל שדי"⁹ שהיה העולם הולך ומתרחב, עד שהקב"ה אמר לעולמו: די!¹⁰ הקב"ה קבע גבולות בעולם – יש יום ויש לילה.

האדם אכן זקוק לעול. אולם, העול הוא דבר מגביל, כפי שצינו, הוא אינו מאפשר לסובב את הראש. אם היינו בודקים בעולם מיהם האנשים השמחים יותר: האם אלו שיש עליהם עול – בין עול תורה, בין עול אישה ומשפחה ובין עול מלאכה – או אלה שאין עליהם עול? מי מאושר יותר – האם זה היכול לעשות ככל העולה על דעתו או זה המוגבל בעול שכובל אותו? אני משוכנע במאה אחוז שנגלה להפתעתנו שהאנשים המאושרים ביותר בעולם הם אלה החיים בתוך מסגרת, בתוך עול מחייב.

"יקבל עליו עול מלכות שמיים"

התורה שבעל-פה פותחת בשאלה¹¹: "מאימתי קורין את שמע בערבית?" הגמרא שואלת על כך¹²: "תנא היכא קאי דקתני: 'מאימתי?' כלומר, מהיכן נלמד עיקר זמן קריאת שמע? הגמרא משיבה שהדבר נלמד מ"ברייתו של עולם": "ויהי ערב ויהי בקר"¹³.

קריאת "שמע" היא קבלת העול המגביל, עוֹלָה של מלכות שמיים. את העול מקבלים מתוך שמחה. מסכן הוא האדם שחש שעליו לעצור את דרכו ולקרוא קריאת "שמע" מתוך מסכנות והכרח. אם כן, מדוע התורה לא ציוותה אותנו לקבל את העול בזמן הנוח לנו, כשאשר נסיים את כל ההכנה הרוחנית? מדוע היא הגבילה את מצווה זו בתחום זמן מסוים? מדוע כלל יש צורך בשאלת "מאימתי?" עונה הגמרא: זו ברייתו של עולם! העולם נברא מתוך תוהו

ישנם גבולות. זו סתירה שברצוני להרחיב אודותיה היום.

"עבד ה' הוא לבדו חופשי"

בפעמים האחרונות התחלנו לעסוק בדבר החיוביות שבמחויבות. ביארנו את הפסוק⁶: "טוב לגָבֵר פִּי יִשָּׂא עַל בְּנֵעוּרָיו". על פסוק זה אמרו חז"ל במדרש שעצם העול הוא טוב, ובהתאם לכך פירטו את מהותו של העול⁷: "עול תורה, עול אישה, עול מלאכה". גם בתורה נאמר⁸: "לא טוב היות האדם לבדו", דהיינו שהטוב הוא להינשא. בהמשך לכך הוספנו היום את ביאור הפסוק: "וטוב לב מִשְׁתֵּה תְּמִיד".

ננסה לבאר את הדברים. יש לבאר את הסיבה לכך שהעול הוא טוב. העול הרי הוא כובל – כאשר מניחים עול על בהמה אין ביכולתה להסב את ראשה ימינה ושמאלה. העול מגביל. אם כן כיצד תיתכן שמחה יחד עם עול, הרי זה תרתי דסתרי? איך ישתלבו שמחה ו"שויתי ה'"? איך תיתכן מציאות של "ופרצת" בתוך גבולות? זוהי ממש סתירה עצומה.

העולם המערבי דוגל ומחנך לחופש. חופש הפרט הוא הערך העליון בעולם המערבי של דורנו. זהו הציר עליו נטושה כיום המלחמה הפנימית העמוקה ביותר בעם ישראל. 'חופש', במשמעות שהעולם המערבי דוגל ומחנך לה, הינו לאמתו של דבר חופש ממחויבויות. חופש זה מאפשר לאדם לעשות ככל העולה על דעתו, כפי שנראה בעיניו שטוב לו. השקפה זו יוצרת, למשל, חופש ממחויבות משפחתית. היא תוהה על עצם הצורך להתחתן כדי להקים משפחה או על מנת ללדת ילדים. את כל זאת עוטפים בערך שלמשמע און נדמה כנפלא, ואף זכה לכינוי: 'מימוש עצמי'. חברה שחיה באופן כזה שהמבט מופנה כל העת אל ה'עצמי' בשם ה'מימוש העצמי' גורמת במישרים לפריקת עול ולהפקרות.

⁹ בראשית, פרק לה, פסוק יא

¹⁰ חגיגה, דף יב, עמוד א: "ואמר רב יהודה אמר רב: בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בו הקדוש ברוך הוא והעמידו... והיינו דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב: 'אני אל שדי?' אני הוא שאמרתי לעולם: די".

¹¹ ברכות, פרק א, משנה א

¹² ברכות, דף ב, עמוד א

¹³ בראשית, פרק א

⁶ איכה, פרק ג, פסוק טו

⁷ איכה רבה, פרשה ג, אות ט

⁸ בראשית, פרק ב, פסוק יח

הפוטנציאל שטמון בכל אדם באופן בו נולד, בהתאם לטבעו ולתכונתו. אולם, האדם אינו חי באי בודד, עליו לשלב את יכולותיו ותכונותיו יחד עם הנתבע ממנו בהיותו חלק מכלל מסוים. רבים מחליפים בין המושג של מימוש עצמי לבין המושג של שלמות אישית.

כותב הרב זצ”ל ב”עין איה”¹⁵: ”שלמות האדם היא שיהיה משתדל בשלמות עצמו הפרטית... אבל עם זה יהיה לנגד עיניו כי אין שלמותו הפרטי נגמרת כי אם בשלמות הכלל והצלחתו”. הדברים אינם סותרים זה לזה. הכלל מזכה אותנו בדברים טובים רבים, אך הוא טומן בחובו מחויבות ומסגרת. לא ניתן להיות חייל בצבא ויחד עם זאת לעשות כל דבר שרוצים. על כן, לא אמרה המשנה: ”מאימתי קורין את שמע בערבית? בשעה שליבו יחשוק לקבל עול מלכות שמיים”. לא כך, אלא כ”ברייתו של עולם” יש צורך בסדר ובמסגרת.

פעם שמעתי ממישהו משל נפלא המבאר את הדבר: משל למה הדבר דומה? לאב האוהב את ילדו ובגיל שלוש קנה לו אופניים אותן הניח על גג חסר מעקה. ייתכן שאם ייתן לו לרכב עליהן כאוות נפשו הילד יהיה מאושר ואף ירגיש תחושת חופש, אך כל אחד מבין את הנמשל. אכן ”טוב לב משתה תמיד”, אך על הדבר להיות מתוך ”שְׁוִיתִי ה’ לְנִגְדֵי תְּמִיד” ומתוך ”טוב לגבר פי ישא על בנעוריו” – עול תורה, עול אישה, עול מלאכה. מסגרת של אושר ושמחה.

ובוהו, עולם ללא יום ולילה, עולם ללא מסגרת. במצב מעורפל זה: ”וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אור”, הקב”ה מפלס את הדרך בתוך התוהו ובוהו ויוצר גבולות של ”וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר”. קיומו של העולם הוא בגבולות¹⁴, ובלי גבולות היה תוהו ובוהו.

קבלת עול מלכות שמים היא הדבר הנפלא ביותר. יהודים נולדים קריאת ”שמע” באוזניהם, וכך הם אף נפטרים מהעולם. יהודים מוסרים את נפשם מתוך קריאת ”שמע”. קריאה זו מבטאת עול, עול מלכות שמיים. העולם המערבי מתעתע בנו, משפיע עלינו ונכנס לחיינו. העולם המערבי דוגל בכך שהחופש הוא הסיבה לאושר. לשיטתו יש לקבל עול מלכות שמיים בזמן הרצוי לאדם, ללא הגבלה. ואילו אני אומר שמי שקם להתפלל בשבע בבוקר במניין שבקהילתו או במניין של הישיבה הוא האדם המאושר.

המתבונן בעולם יבחין בתמורות שחלו בו בעניין זה. בצעירותי לא התקיים מנין לאחרי שבע בבוקר, ואילו כיום יש שטיבלאך, וניתן לראות מנין לתפילת שחרית אף לאחר סוף זמן קריאת ”שמע” ותפילה. זהו דבר משונה מאוד. פירוש הדבר שהעולם המערבי משפיע עלינו. השדר של העולם המערבי אודות החופש משפיע עלינו.

”כלל הצריך לפרט ופרט הצריך לכלל” נראה שלכן התורה השתמשה בביטויים אלו: ”טוב לגבר פי ישא על בנעוריו”, ”לא טוב היות האדם לבדו”, ”וטוב לב משתה תמיד”. ה’טוב’ הוא המועיל, הוא המסגרת. ה’טוב’ הוא לקיחת אחריות על עצמינו, לקיחת אחריות על הפרנסה, לקיחת אחריות על גידול ילדים. לאמיתו של דבר ה’מימוש העצמי’ הוא פיתוח

¹⁴ עיין רש”י במדבר, פרק טז, פסוק ה: ”ומדרשו: בקר” - אמר לו משה: גבולות חלק הקדוש ברוך הוא בעולמו. יכולים אתם להפוך בוקר לערב? כן תוכלו לבטל את זו, שנאמר (בראשית פרק א, פסוקים ה-ז): ”ויהי ערב ויהי בוקר ויבדל”, כך (דברי הימים א, פרק כג, פסוק יג): ”ויבדל אהרן להקדישו וגו’”.

